

Onder wel héél bijzondere omstandigheden gaat „Synthese” zijn vijftien jaargang in. Veel is er veranderd, sedert wij, nog maar luttele jaren geleden, ons veelomvattend werkprogram opstelden, maar de groote strijd tusschen denkbeelden en wilsuitingen, die toen heerschte, heerscht er nog, misschien feller, verbeterer, onverbiddelijker. Ons werkprogram liet van meet af aan plaats voor uiteenlopende opvatting en overtuiging; het wilde tot uitdrukking brengen het besef, dat juist de verscheidenheid van uitdrukkingsmogelijkheid, inzonderheid op het gebied van het wils- en aandoeningsleven, in hooge mate verrijkend en verruimend op het denken van een tijdvak kan werken. Wat ons evenwel niet verhinderde, stelling te nemen tegen een „denken”, dat zich veelal in een wijsgeerig en wetenschappelijk kleed hult, maar dat, critisch beschouwd, noch op den naam wijsbegeerte noch op dien van vakwetenschap mag aanspraak maken.

In de vier jaren van ons bestaan was er allengs meer eenheid in ons streven naar klaarheid van taal en inzicht in den „zin” van eigen en anderer woord gekomen, eenheid ten aanzien van de te volgen richtlijnen, eenheid óók ten aanzien van de toe te passen methoden. En deze groeiende eenheid ging hand in hand met een toenemend wantrouwen ten opzichte van hèt uitdrukkingsmiddel, waarvan zoowel wijsgeer als beoefenaar van het „vak” zich bedient: de taal. Steeds duidelijker werd het ons, dat bepaalde gebreken, die aan een nóg zoo voorzichtig taalgebruik inhaerent zijn, in de vakwetenschappelijke en wijsgeerige literatuur maar al te vaak over het hoofd worden gezien. Deze literatuur, niet het minst de wijsgeerige en de psychologische, heeft zich zoozeer aan splitsing in richtlijnen, standpunten en systemen gewend, dat het schijnt, of zij de gedachte aan een op eenheid gerichte werkzaamheid vrijwel heeft opgegeven. Leerstellingen tegenover leer, standpunten tegenover kennis, gedachtenconstructies, die den weg van het stelselmatig onderzoek belemmeren, concentratie op wat men niet of nóg niet weet.

Op en tegen deze houding is de laatste decennien een reactie gekomen. Men begint het dualistisch karakter der taal te doorzien. De critische denker, die zich voor scherpe woordtegenstellingen ziet geplaatst, gaat zich meer en meer de vraag stellen: hebben we hier met tweeërlei terminologie of met tweeërlei werkelijkheid te doen? Dieper dan een halve eeuw geleden dringt hij door in het verschil van uitdrukkingsmogelijkheden tusschen „beleven” en „kennen”, al trekt hij misschien de grenzen tusschen beide gebieden veelal te scherp. Het „zin”-probleem is zijn volle plaats gaan opeischen.

Vragen duiken op, die de kern der gangbare ethische beschouwingswijze raken. Het apriorisme wordt ondergraven. Wat bedoelen we, zoo vraagt men, wanneer we zeggen: de mensch „wil”, „behoort”, „mag” en „moet”? Nieuwere richtlijnen in de ethiek zijn gericht op een beschrijving van het complex van verschijnselen, waarop deze en

dergelijke termen doelen. Er is, om een uitdrukking van Brunner te gebruiken, dringend behoefte aan „Begriffsbereinigung”, als grondslag van vruchtbare, reële studie. Hetzelfde geldt van de wijsbegeerte van den godsdienst; „Auf's Erste müssen wir der Sprache kundig werden” (Luther), d.i. we moeten weten, waarover we het hebben.

Een soortgelijke beschouwingswijze treffen we in de mathematica aan. Het eeuwenoude gezag der wiskundige grondbegrippen, ja zelfs dat der logische principes, door het intuïtionisme van Poincaré en Couturat aan het wankelen gebracht, kreeg door het neo-intuïtionisme van Brouwer en Heyting als het ware den genadeslag.

Maar ook den ouden begrippen „tijd”, „ruimte” en „causaliteit” is het absolutistisch karakter ontnomen. Hoeveel schijnoordeelen en schijnproblemen zijn niet eeuwenlang in vakwetenschap en wijsbegeerte geslopen, doordat men niet onderscheidde tusschen psychologische en physische begrippen en verzuimde te vragen naar het „psychisch en physisch correlaat” der woorden!

Tal van andere vragen zouden zijn op te werpen, die de laatste jaren het denkleven bevrucht hebben en die nader onderzocht dienen te worden. Zoo de vraag, of een principieel, blijvend onderscheid van methode of zelfs van wijze van „verstaan” tusschen natuur- en geesteswetenschappen houdbaar is of niet. En de niet minder belangrijke vraag, of biologische verschijnselen „volkomen” in functie van physisch-chemische processen kunnen worden uitgedrukt.

Tot het onderzoeken, tot het verhelderen van deze en soortgelijke vragen wil „Synthese” naar krachten medewerken. Het meent, door het volgen van dit richtsnoer, bij te dragen tot de instandhouding van een oude wijsgeerige traditie. Wanneer in de Oudheid wijsbegeerte op één lijn werd gesteld met zuiver theoretisch vakwetenschappelijk onderzoek, duidt dit er op, dat de wetenschap zich toen in een stadium bevond, waarin ze haar voornaamste taak in de verheldering der eigen grondbegrippen zag. De emancipatie der vakwetenschappen van haar gemeenschappelijke moeder, de wijsbegeerte, is de uitdrukking van een situatie, waarin de „zin” van bepaalde grondbegrippen helder genoeg was geworden, om er doelmatig mede te kunnen werken. Dat tegenwoordig nog ethica en aethetica, ja soms zelfs psychologie, voor onderdeelen der wijsbegeerte doorgaan, kan, in dezen gedachtengang, niet anders worden verklaard dan dat ze nog niet over voldoende klare grondbegrippen beschikken: haar streven is veeleer nog hoofdzakelijk op den „zin” harer formuleeringen gericht. En ten slotte: wanneer te midden van een vast-geconsolideerde wetenschap de noodzakelijkheid zich voordoet, zich op de ware beteekenis der fundamenteele begrippen opnieuw te bezinnen, en daardoor een diepere verheldering van den „zin” wordt bereikt, dan voelen we deze werkzaamheid als een wijsgeerige daad. Ligt de vooruitgang der wetenschap niet voor een belangrijk deel in een voortschrijdende verheldering van den zin harer fundamenteele uitspraken? En is levenswijsheid niet gericht op het doorlichten van de diepere beteekenis van 's menschen gelooven, verwachten en willen?

Zoo ziet „Synthese” zich geplaatst voor een taak, die het bij zijn verschijnen had omschreven als „het brengen van klaarheid in het huidige denk- en gevoelsleven”. Van de wijsbegeerte heeft een spotter eens gezegd, dat zij niets anders is dan „het misbruiken van een eigen, voor haar doel uitgevonden terminologie”. Wat niet wegneemt, dat tal van groote denkers de kunst verstonden, de diepste waarheden met woorden uit de omgangstaal uit te drukken.

In ieder tijdvak verrijzen er woorden, waarmede men de groote levensproblemen als bij tooverslag denkt op te lossen. Wat voor wonderen verwacht men in onze dagen niet van het woord „totaliteit”! Met behulp van dit woord meent men niet minder dan drie fundamentele vragen te kunnen beantwoorden: de vraag naar de verhouding van het organische tot het anorganische — het levensprobleem, de vraag naar de verhouding van het physische tot het psychische — het lichaam-ziel-probleem en de vraag naar de verhouding van individu tot collectiviteit — het gemeenschapsprobleem. In zulke gevallen waant men het tooverglas in handen te hebben, dat de wezenlijke betrekkingen tusschen psychologie, biologie, physica en sociologie duidelijk zichtbaar maakt. Er sluipt in zulke termen een voorkeur voor het één of het ander: voor het organische boven het anorganische, voor het psychische boven het physische, voor de collectiviteit boven het individu. Maar de wetenschap blijft op haar hoede; haar wachtwoord „beschrijving geen leuzen” kan in dit verband moeilijk worden misverstaan.

Het is eerder gezegd: de beoefenaars der wijsbegeerte zijn veelal de hardnekkigste tegenstanders van de wijsgeeren: de eersten kunnen geleerden, de laatsten wijzen zijn, de eersten schrijven over wijsbegeerte en voeren strijd op het slagveld der leerstellingen, de laatsten filosofeeren. Zoo ook komen modephilosophieën vaak in botsing met de oude traditie der wijsbegeerte, die gericht is op verheldering van het gedachte- en aandoeningsleven. Wij zeiden het reeds: deze traditie willen wij in eere houden. In de hoop, iets te kunnen bijdragen tot een „nieuw denken”, dat voor wanbegrip en schijnwijsheid zal weten te waken. —

Redactie